

Лекція: Основи бухгалтерського обліку.

1. Організація бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів.

2. Суть, значення і методи бухгалтерського обліку.

3. Бухгалтерський баланс. Документація і документообіг.

Управління будь-яким підприємством потребує систематичної інформації про здійснені господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, рівень їх використання, про фінансові результати діяльності. Основним джерелом такої інформації є дані поточного бухгалтерського обліку.

Велике значення має фінансова звітність підприємств, оскільки використовується для економічного аналізу діяльності окремого підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, і для узагальнення результатів діяльності у масштабі галузі і народного господарства в цілому.

В умовах ринку значно розширюється кількість користувачів обліковою і звітною інформацією. Це працівники управління, безпосередньо пов'язані з підприємством; банки – при вирішенні питання про надання кредитів; постачальники – при укладенні договорів на поставку ТМЦ; інвестори, засновники, акціонери, яких цікавить рентабельність вкладеного капіталу і можливість одержання доходів; працівники податкових і фінансових служб при визначенні розміру податку на прибуток та інших платежів до бюджету; органи державної статистики й управління тощо. Забезпечення користувачів достовірною та своєчасною інформацією здійснює бухгалтерський облік.

Згідно Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” № 996 від 16.07.1999 р., *бухгалтерський облік* – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання і передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для ухвалення рішень.

Метою ведення бухгалтерського обліку є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Мета бухгалтерського обліку пов'язана з вимогами управління підприємством.

Відповідно до мети завдання бухгалтерського обліку такі:

- фіксувати первинні дані про господарську діяльність;
- систематизувати, обробляти і зберігати первинні дані;
- забезпечувати контроль за законністю й доцільністю здійснених операцій господарської діяльності, за наявністю та рухом майна, використанням фінансових, трудових і матеріальних ресурсів, за використанням зобов'язань;
- своєчасно запобігати негативним явищам у фінансово-господарській діяльності, виявляти та мобілізувати внутрішньогосподарські резерви;
- сприяти зміцненню законності у виробничій та фінансово-господарській сферах діяльності підприємств;

- забезпечувати користувачів необхідною, повною і достовірною інформацією з метою управління, контролю і аналізу діяльності підприємства.
Розглянемо більш детально склад користувачів бухгалтерської інформації та їх інтереси.

Адміністрація підприємства (менеджери) приймає рішення, що ґрунтується на даних бухгалтерського обліку та їх аналізі, тому є одним із головних користувачів бухгалтерської інформації.

Власники підприємства (акціонери) зацікавлені в отриманні якомога більшого прибутку, в розмірі дивідендів, курсі акцій. Вони можуть вимагати проведення оцінки ефективності роботи апарату управління, прибутковості господарських операцій тощо.

Комерційні партнери, включаючи постачальників товарів у кредит і клієнтів, які купують товари або послуги, що виробляються підприємством. Постачальники повинні знати про можливість підприємства сплачувати борги, а клієнтам необхідна впевненість, що підприємство є надійним джерелом поставок і немає ризику, що в найближчий час воно припинить своє існування.

Для відображення господарських засобів їх джерел і господарських процесів, що здійснюються на підприємстві, їхніх кількісних і якісних характеристик в обліку застосовують різні вимірники: натуральні, трудові і грошовий.

Натуральні вимірники дають змогу отримати інформацію про господарські і процеси в їх натуральному вираженні – в одиницях маси, об'єму, площі потужності та ін. Використання тих або інших натуральних вимірників залежить від особливостей облікованих об'єктів. Так, земельні угіддя обліковують у гектарах, тварин – у головах, заготовлену деревину – в кубічних метрах, виготовлену продукцію (наприклад, зерно) – в центнерах. Застосовують і комбіновані натуральні вимірники. Наприклад, роботу вантажного автотранспорту вимірюють у тонно-кілометрах, що характеризують одночасно масу вантажу і відстань, на яку його перевозять; використання обладнання – в машино-годинах тощо.

Трудові вимірники використовують для визначення кількості затраченої праці в одиницях робочого часу - днях, годинах, хвилинах. За допомогою трудових вимірників у поєднанні з натуральними встановлюють і контролюють норми виробітку, визначають продуктивність праці (наприклад, за кількістю часу, витраченого на виробництво одиниці продукції), контролюють використання робочого часу і фонду оплати праці. На відміну від натуральних, трудові вимірники дають можливість певною мірою узагальнювати і порівнювати між собою різномірні величини (наприклад, при визначенні показників нормування часу на виробництво продукції).

Грошовий вимірник застосовують для узагальненого відображення наявності та руху засобів (майна) підприємства, джерел їхнього формування, господарських процесів і результатів діяльності в єдиному грошовому вимірнику (національній валюті України). За допомогою грошового вимірника визначають, наприклад, загальну вартість наявних у господарстві основних засобів (будівель, споруд, машин, устаткування тощо), виробничих запасів, собівартість виготовленої та реалізованої продукції (виконаних робіт, послуг). Цей вимірник використовують при плануванні та обліку процесів виробництва

й обігу, визначенні фінансових результатів і рентабельності виробництва, а також для здійснення розрахунків між підприємствами, організаціями, установами.

Предметом бухгалтерського обліку в широкому розумінні є все те, що відображається в обліку, тобто господарська діяльність. У вузькому розумінні предметом обліку виступають дії та події господарської діяльності, які трансформуються у своїй сукупності в певний стан і результати господарської діяльності. Предмет обліку обмежується рамками господарюючого суб'єкта і складається з окремих елементів, які називають об'єктами. Господарські засоби підприємства класифікують за двома ознаками:

1. складом і розміщенням;
2. джерелами утворення (формування).

Під об'єктом обліку розуміють конкретний засіб (майно), джерело його утворення та їх рух у процесі розширеного відтворення. Об'єкти обліку можна об'єднати в такі групи:

- о господарські засоби (майно);
- о джерела формування засобів;
- о господарські процеси.

Таким чином, *предметом бухгалтерського обліку є господарські засоби, джерела їх утворення, господарські процеси, що відбуваються на підприємстві, та їх результати.*

Бухгалтерський облік, як і кожна наука, має свій метод. Для розкриття сутності бухгалтерського обліку широко використовують загальнонаукові методи: діалектичний, історичний та системний підходи, метод індукції і дедукції. Поряд із загальнонауковими методами бухгалтерський облік має свої специфічні методи (прийоми), які обумовлені сутністю самого предмету, технологією обліку, завданнями та вимогами.

Метод бухгалтерського обліку – це сукупність спеціальних прийомів, за допомогою яких вивчають його предмет. Бухгалтерський облік вивчає свій предмет за допомогою таких методів:

1. хронологічного і систематичного спостереження;
2. вимірювання господарських засобів і процесів;
3. реєстрації та класифікації даних з метою їх систематизації;
4. узагальнення інформації з метою звітності.

Облікові дані формуються за допомогою таких *елементів методу*:

- о документування;
- о інвентаризація;
- о оцінювання;
- о калькулювання;
- о рахунки;
- о подвійний запис;
- о бухгалтерський баланс;
- о фінансова звітність.

Методу спостереження відповідають прийоми документування та інвентаризації. Вимірювання здійснюють оцінюванням і калькулюванням. Реєстрацію та класифікацію (поточне групування) проводять на рахунках за допомогою подвійного запису.

Узагальнення інформації з метою звітності відбувається у бухгалтерському балансі та фінансовій звітності.

Документування – спосіб первинного спостереження і відображення господарських операцій у первинних бухгалтерських документах.

Інвентаризація – метод підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку, який полягає у виявленні фактичної наявності і стану залишків майна підприємства шляхом їх описування, підрахунку і оцінювання та зіставлення отриманих даних з даними бухгалтерського обліку. Метою проведення інвентаризації є приведення у відповідність облікових даних до фактичної наявності цінностей.

Оцінка – спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку, сутність якого полягає в перерахунку натуральних та трудових характеристик об'єктів обліку у вартісні відповідно до встановлених пропорцій.

Калькулювання – це метод обчислення собівартості виготовлення продукції, виконання робіт, надання послуг шляхом вимірювання та розподілу витрат, які належать до того чи іншого об'єкта калькулювання (виробу, процесу, замовлення тощо). Облік кругообороту капіталу ґрунтується на трьох калькуляціях: собівартості придбання (постачання, закупки), виробничої собівартості та повної собівартості реалізованої продукції.

Бухгалтерський рахунок – спосіб систематичного спостереження, поточного групування та відображення інформації про стан та зміни в складі окремих об'єктів обліку (господарських засобів, джерел їх утворення та господарських процесів). Графічно відображається у вигляді двосторонньої таблиці, ліва сторона якої називається дебет, а права – кредит.

Подвійний запис – метод відображення кожної господарської операції одночасно за дебетом одного і кредитом іншого рахунку в одній і тій самій сумі.

Бухгалтерський баланс – метод узагальнення даних про майно суб'єкта господарювання за видами (складом і розміщенням) і джерелами утворення в грошовому вимірі на певну дату.

Фінансова звітність – метод підсумкового узагальнення і одержання системи економічних показників, що характеризують господарську діяльність підприємства за звітний період.

Управління фінансово-господарською діяльністю підприємства потребує своєчасної та достовірної інформації про стан та рух господарських засобів за складом і розміщенням, джерелами формування та цільовими призначеннями. Такі відомості можна отримати за допомогою бухгалтерського балансу.

Бухгалтерський баланс – метод узагальнення даних про склад майна суб'єкта діяльності за видами (складом і використанням) і джерелами утворення на певну дату в узагальненому вартісному вимірнику.

За формою баланс являє собою двосторонню таблицю, ліва сторона якої називається активом і призначена для відображення господарських засобів за складом і розміщенням, а права сторона, що називається пасивом, призначена для відображення джерела формування господарських засобів. Така форма побудови бухгалтерського балансу називається горизонтальною. Вона широко використовується в країнах континентальної Європи, в тому числі й в Україні. Англійські країни використовують вертикальну форму побудови балансу, коли спочатку показують склад активу, а потім – пасиву.

У бухгалтерському балансі всі господарські засоби підприємства та джерела їх формування об'єднані в економічно, однорідні групи, які називають статтями балансу. Статті балансу мають загальну назву, окремий код і записуються окремими сумами. Статті бухгалтерського балансу поділяють на **активні** (ті, що розміщені в активі балансу) і **пасивні** (ті, що розміщені в пасиві балансу).

Статті активу характеризують господарські засоби: основні засоби, запаси, кошти, дебіторську заборгованість тощо. Статті пасиву характеризують джерела власних і залучених коштів: статутний капітал, прибуток, кредити банку, кредиторську заборгованість тощо.

Загальні підсумки активу і пасиву балансу дорівнюють один одному. Це обов'язкова умова правильності його складання. Рівність підсумків активу і пасиву балансу зумовлена тим, що в обох його частинах відображені у вартісній оцінці одні й ті самі господарські засоби, які згруповані за різними ознаками: в активі за складом і розміщенням, а в пасиві – за джерелами їх формування. Кожна група господарських засобів, розміщених в активі, має відповідне джерело їх формування, відображене в пасиві балансу. Відсутність рівності підсумків активу і пасиву балансу свідчить про наявність помилок, допущених при його складанні. Підсумок активу або пасиву (оскільки вони мають дорівнювати один одному) називається **валютою балансу**.

У практиці бухгалтерського обліку мають місце такі **види балансів**:

- о початковий (вступний) – складається на дату створення підприємства;
- о річний – складається за календарний рік як основний звітний період в діяльності підприємства;
- о періодичний – складається за проміжні звітні періоди (місяць, квартал);
- о об'єднувальний – складається при злитті кількох підприємств в одне;
- о розподільний – складається у разі поділу одного великого підприємства на декілька менших суб'єктів господарювання з правами юридичних осіб;
- о зведений – складається об'єднанням підприємств і містить звітні дані всіх суб'єктів господарювання – учасників такого об'єднання;
- о консолідований – складається шляхом впорядкованого додавання показників фінансової звітності дочірніх підприємств до аналогічних показників фінансової звітності материнського підприємства з урахуванням внутрішньогрупових сальдо;
- о ліквідаційний – формується у випадку ліквідації підприємства з урахуванням умов розподілу активів для покриття зобов'язань підприємства та повернення коштів засновникам.